

31 illik tarix- Müstəqilliyi qazanmaq və onu qoruyub saxlamaq

Müstəqilliyi qazanmaqdan daha vacib və daha çətin bir iş var- bu onu qoruyub saxlamaqdır- Heydər Əliyev

Elçin Bayramlı

Sovet İttifaqının dağılması və “soyuq müharibə”nin sona çatması kimi global geosiyasi proseslər fonunda Azərbaycan Respublikasının dövlət müstəqilliyini elan etməsi tarixi hadisə idi. Azərbaycan xalqı illər uzununu azadlıq, müstəqillik ideyalarını özündə yaşatmışdı. 1918-1920-ci illərdəki elan olunan ilk respublika bu ideyanın gerçəkləşdirdi, amma təəssüf ki, uzunömürlü bir müstəqilliyə imza ata bilmədi və həqiqi müstəqil dövlət kimi beynəlxalq aləmdə yerini tuta bilmədi. Cəmi 2 il ömür sürən ilk respublikamız 1920-ci ilin mayınadək mövcud oldu.

1920-ci ildə 28 aprel sosialist inqilabından sonra yaranmış 2-ci respublika- Azərbaycan Sovet Sosialist Respublikası da müstəqil dövlət kimi 2 il mövcud oldu, 1922-ci ildə Sovet İttifaqına daxil oldu və ümumilikdə 71 il yaşadı.

XX əsrin 80-ci illərinin sonunda başlanan tarixi-siyasi proseslərdə Azərbaycan xalqının müstəqil dövlətçiliyə sahib olmaq hissələri digər müttəfiq respublikalara nisbətən daha impulsiv və bariz şəkildə özünü göstərirdi.

Azərbaycanın müstəqillik yolunda mücadiləsi faktiki olaraq 1988-ci ilin xalq hərəkatı ilə başladı. Proseslər 1990-1991-ci illərdə daha geniş və aktiv şəkildə cərəyan etdi. Yanvar hadisələri isə bu aktivliyi, mücadiləni daha da alovlandırdı.

Ermənilərin Azərbaycan ərazisi olan Qarabağda başladığı seperatçılıq hərəkatlarına ittifaq hakimiyyətinin və onun rəhbəri Mixail Qorbaçovun ədalətsiz yanaşması xalqı qəzəbləndirdi, xalq meydanlara çıxdı. Bu proseslərin məntiqi nəticəsi Azərbaycanın 1991-ci ilin sonunda ittifaqdan ayrılıb müstəqil dövlət kimi yaşamasına səbəb oldu.

Ali Sovetin xalqın tələbi ilə çağırılmış növbədənənar sessiyası 1991-ci il avqustun 30-da Azərbaycan Respublikasının dövlət müstəqilliyini bərpa etmək haqqında bəyannamə qəbul etdi. Bəyannamədə Azərbaycan Respublikasının dövlət müstəqilliyinin BMT-nin nizamnaməsində, digər beynəlxalq hüquq paktlarında və konvensiyalarda təsbit edilmiş prinsiplərə müvafiq surətdə tanınması üçün dünya dövlətlərinə çağırış da yer almışdı.

Ali Sovetin 1991-ci il 30 avqust tarixli iclasında bəyannamə ilə yanaşı, “Azərbaycan Respublikasının dövlət müstəqilliyini bərpa etmək haqqında” Konstitusiya Aktının layihəsini iki həftə müddətində hazırlamaq barədə qərar da qəbul edildi. Lakin məlum məsələlərdən dolayı respublika rəhbərliyi bu prosesi 2 aya yaxın ləngitdi.

Bu müddət ərzində SSRİ-nin əksər müttəfiq respublikaları, o cümlədən qonşu Ermənistan və Gürcüstan, Moldova, Qırğızıstan, Özbəkistan, Tacikistan dövlət müstəqilliyi haqqında Konstitusiya aktı və ya qanun qəbul etmişdilər. Azərbaycan isə hələ də gözləyirdi.

Ali Sovetin sessiyasında Azərbaycanın Milli Ordusunun yaradılması məsələsi gündəmə gəldi və “Azərbaycan Respublikasının milli özünümüdafiə qüvvələrinin yaradılması haqqında” qərar verildi. Qərarın icrası isə kağız üzərində qaldı. Bütün bu hadisələr Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzü və Qarabağdakı seperatçılıq hərəkatının genişlənməsi fonunda baş verirdi.

Sentyabrın 1-də isə seperatçılar Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin səlahiyyətini itirmiş Xalq Deputatları Soveti adından qondarma “Dağlıq Qarabağ Erməni Respublikası”nın yaradılması barədə “qərar” qəbul etdilər. Seperatçıların bu qərarı elan edilən gün “Azadlıq” meydanında AXC mitinqlərinin qızğın vaxtı idi. AXC Mütəllibovu hakimiyyətdən salmaq üçün ümumrespublika tətili elan etmişdi.

Hakimiyyət uğrunda gərgin mübarizə gedirdi. Qarabağ məsələsi bu mübarizənin kölgəsində qalmış və görünməz olmuşdu. Ali Sovetin oktyabrın 8-də işə başlanan növbədənənar sessiyanın gündəliyinə dövlət müstəqilliyi haqqında Konstitusiya Aktının qəbulu məsələsi salınsa da, dördgünlük müzakirələr nəticəsində parlament bu məsələni bir həftə sonraya saxladı.

Nəhayət, 1991-ci il oktyabrın 18-də Ali Sovetin sessiyasında tarixi sənəd qəbul edildi. Səsvərmədə Ali Sovetin 360 deputatından 258-si iştirak etmişdi. Adbaad səsvərmədə “Dövlət müstəqilliyi haqqında Konstitusiya Aktı” yekdilliklə qəbul olundu.

6 fəsil, 32 maddədən ibarət Konstitusiya Aktı ümumilikdə olduqca sanballı sənəd olsa da, bir sıra nöqşanlardan da xali deyildi. Xüsusilə 1-3-cü maddələrdə hüquqi-siyasi nöqteyi-nəzərdən o qədər də mükəmməl olmayan, sonralar beynəlxalq müstəvidə ermənilərin çeşidli spekulyasiyalarına rəvac verən təsnifat yer almışdı ki, bu da bizə “başağrısı” oldu.

Həmin maddələrə əsasən, Azərbaycan Respublikası 1918-1920-ci illərdə mövcud olmuş Cümhuriyyətin varisi hesab olunurdu. Azərbaycan SSR haqqında isə heç nə deyilmir, Azərbaycanın 71 illik 2-ci respublika tarixi hüquqi müstəvidə təsbit olunmurdu, 71 il demək olar ki, tarixdən itirilirdi.

Qeyd edək ki, ermənilər Qarabağın Azərbaycana mənsubluğunu şübhə altına qoymaq üçün məhz bu məqamdan özlərinə uyğun şəkildə bəhrələnərək davamlı olaraq möhtəklik edirlər. Çünki Dağlıq Qarabağı Azərbaycanın muxtar inzibati ərazisi kimi birmənalı təsbit edən və beynəlxalq hüquq baxımından mühüm fakt olan qərar 1923-cü ildə, yəni Azərbaycan SSR vaxtında qəbul edilib. 1991-ci ilin Konstitusiyaya Aktında Azərbaycan SSR-in hüquqi tarixinin əks olunmaması ermənilərə Dağlıq Qarabağın heç vaxt Azərbaycanın yuridiksiyasında olmadığı barədə spekulasiya etmək bəhanəsi verir.

Dekabrın 3-də Ali Sovet Azərbaycan Respublikasının dövlət müstəqilliyinin tanınması xahişi ilə BMT-yə və dünya dövlətlərinə müraciət etdi. Dekabrın 8-də Belovejskdə Rusiya, Ukrayna və Belarusiya prezidentləri tərəfindən SSRİ-nin fəaliyyətinə xitam verildəndən sonra beynəlxalq təşkilatlar və dünya dövlətləri digər müttəfiq respublikalar kimi, Azərbaycanın da müstəqilliyini tanımağa başladılar. Dekabrın 9-da İKT Azərbaycanı sıralarına qəbul etdi.

Nəhayət, dekabrın 29-da Konstitusiyaya Aktı ümumxalq səsverməsinə çıxarıldı və 95 faiz seçicinin iştirak etdiyi referendum müstəqillik faktını rəsmiləşdirdi. Beləliklə, Azərbaycan Respublikası, 1992-ci ilə müstəqil dövlət kimi qədəm qoydu. İrəlidə müstəqilliyin mürəkkəb, keşməkeşli illəri dururdu.

Lakin yenicə müstəqilliyini əldə etmiş ölkənin nə təcrübəli hakimiyyəti, nə maliyyə imkanları, nə ordusu yox idi. Qarabağda alovlanan və qızıqan müharibədə uğursuzluqlar bir-birinin ardınca davam edirdi.

İqtisadi və sosial böhran pik həddə çatmışdı. Ölkədə seperatizm və kaos baş alıb gedirdi, dövlətin parçalanması və dağılması təhlükəsi böyümüşdü. Güclü, qətiyyətli və xalqı birləşdirə biləcək bir liderə ehtiyac var idi.

Bunu bacaracaq yeganə şəxs, dünyanın ən qüdrətli dövlətinin rəhbərlərindən olmuş, dünya miqyaslı siyasətçi Heydər Əliyev idi. Ümumilli lider xalqın müstəqillik arzularının gerçəkləşməsində, həyata keçirilməsində könüllü olaraq iştirak etmək istəyərək hələ 1990-da Moskvadan Azərbaycana qayıtmışdı. Bu ərzədə o, Azərbaycan SSR Ali Sovetinə və Naxçıvan Ali Məclisinə deputat seçilmişdi.

Heydər Əliyevin sədrliyi ilə 1990-cı il noyabrın 17-də Naxçıvan Ali Məclisinin iclasında muxtar respublikanın adından "Sovet Sosialist" sözlərinin götürülməsi, Azərbaycan Respublikasının üçrəngli, aypara və səkkizguşəli ulduz nişanlı bayrağının dövlət bayrağı kimi qəbul edilməsi və bu barədə Azərbaycan parlamenti qarşısında qanunvericilik təşəbbüsü qaydasında məsələ qaldırılması haqqında tarixi qərarlar qəbul edildi.

Naxçıvanda həyata keçirilən tədbirlər bütün Azərbaycana nümunə olmuşdu. 1991-ci il fevralın 5-də Azərbaycan SSR Ali Sovetinin sessiyası demokratik qüvvələrin tələbi ilə bir sıra tarixi qərarlar qəbul etdi. Dövlətin quruluş forması dəyişdirilərək "Azərbaycan Respublikası" adlandırıldı, 1918-1920-ci illərdə mövcud olmuş Azərbaycan Respublikasının bayrağı dövlət bayrağı kimi təsdiq olundu.

1992-ci ildə belə bir şəraitdə bir sıra ziyalılar "Səs" qəzetində həmin vaxt Naxçıvanda Ali Sovetin sədri işləyən Heydər Əliyevə müraciət etdilər. Ümumilli lider müraciətə cavab verdi və ölkənin böhrandan çıxışı yollarını göstərdi. Mitinqlərə çıxan kütlə Heydər Əliyevə dəstəkləyir və onu köməyə çağırırdı.

Nəhayət, 1993-cü ildə xalqın tələbi ilə Heydər Əliyev Naxçıvandan Bakıya gəldi. Ali Sovetin sədri seçilən Heydər Əliyev prezident Əbülfəz Elçibəyin hakimiyyəti qoyub qaçmasından sonra keçirilən seçkilərdə xalqın böyük səs çoxluğu ilə Prezident seçildi. Bununla da, ölkədə xaosa, seperatizmə son qoyuldu. İqtisadi və sosial islahatlar, ordu quruculuğu başladı.

Heydər Əliyev hər zaman bir fikri vurğulayırdı: "Müstəqilliyi qazanmaqdan daha vacib bir şey var- bu, həmin müstəqilliyi qorumaqdır". Ümumilli lider Azərbaycanın dövlət müstəqilliyini nəinki qorudu, həm də onu möhkəmləndirdi.

Bu gün Azərbaycan həm siyasi, həm iqtisadi, həm də digər aspektlərdən tam müstəqil güclü dövlətdir. İndi həmin siyasəti Heydər Əliyevin layiqli varisi, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev uğurla davam etdirir. Azərbaycan xalqının ən böyük problemini həll edərək- Qarabağı azad edərək müzəffər sərkərdə kimi adını tariximizə qızıl hərflərlə yazdıran İlham Əliyev Azərbaycanın sosial-iqtisadi inkişafını da təmin edib və ölkəmizin dünya birliyində layiqli yeri tutmasına səbəb olub.